

УДК 159.923.2:130.122

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-17

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ПІЗНЬОЇ ЮНОСТІ

Гріньова О.М., к. психол. н.,
доцент кафедри теоретичної та консультативної психології
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Байбекова М.М., к. психол. н., доцент,
декан педагогічного факультету
Міжнародний університет SILKWAY

У статті розглядається проблема розвитку духовного потенціалу особистості пізньої юності. Проаналізовано наукові позиції сучасних учених із вивчення духовних цінностей, екзистенціалів та інших складників духовної сфери особистості юнаків. Висвітлено специфіку розгортання духовного потенціалу як інтегративного утворення особистості юнацького віку. Представлено результати експериментального дослідження особливостей становлення духовного потенціалу в пізній юності. Проаналізовано кількісні та якісні результати проведеного емпіричного дослідження.

Ключові слова: особистість, пізня юність, духовний потенціал, духовність, розвиток.

Гринева О.М., Байбекова М.М. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ ПОЗДНЕЙ ЮНОСТИ

В статье рассматривается проблема развития духовного потенциала личности поздней юности. Проанализированы научные позиции современных ученых по изучению духовных ценностей, экзистенциалов и других составляющих духовной сферы личности юношей. Представлена специфика развития духовного потенциала как интегративного образования личности юношеского возраста. Представлены результаты экспериментального исследования особенностей становления духовного потенциала в поздней юности. Проанализированы количественные и качественные результаты проведенного эмпирического исследования.

Ключевые слова: личность, поздняя юность, духовный потенциал, духовность, развитие.

Hrinova O.M., Baibekova M.M. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PERSONALITY ELDER YOUTH AGE SPIRITUAL POTENTIAL DEVELOPMENT

The problem of development of personality elder youth spiritual potential is researched in the article. Scientific positions of modern scientists about the study of spiritual values, senses and other phenomena personality of youths spiritual sphere are analysed. Intercommunications of these mental phenomenon with development of spiritual consciousness of youngsters is discussed. Psychological features of spiritual potential development as integrative personality formation in youth age is considered. It is deduced that considerable trends and contradiction of modern youths spiritual values development can cause difficulties of them spiritual increase and development of spiritual potential. Experimental research of personality elder youth spiritual potential development is conducted by questionnaire "Spiritual potential of personality" by E.O. Pomitkin. The results of experimental research of spiritual potential development features in elder youth are presented. It is deduced that in elder youth personality practices different strategies of the spiritual increase activity. He presents himself in task forces facilities of development of own spiritual potential. Development of sense-of-life orientations determinate self-examination of youngsters. Actualization of spiritual "Self" cause further trends of their spiritual potential self-development. In elder youth young people manage processes of their own spiritual increase. They construct methods of altruistic interactions with all people. However at the end of elder youth only some people achieve high level of development of their spiritual potential. The analysis of results of the conducted empiric research enabled to give description to the high, middle and low levels of spiritual potential development of youngsters. The further prospects of research of spiritual potential are studies of features of this psychological phenomenon in other age stages, and also elaboration of it's development optimization special psychological program.

Key words: personality, elder youth, spiritual potential, spirituality, development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення Української держави курс на подальшу гуманізацію та євроінтеграцію системи освіти зумовлює зростання уваги вчених не лише до якості формування ґрунтовних професійних знань і вмінь,

розвитку компетенцій, а й до особистісного, зокрема духовного, зростання сучасної молоді. Водночас поширення в сучасному соціумі тенденцій споживацтва, пріоритету матеріальних цінностей та «уречевлення» життя людини, що пропагуються в

зарубіжних і вітчизняних молодіжних ЗМІ, може спричинювати гальмування розвитку духовності молодих людей, звуження їхнього життєвого світу, примітивізацію ціннісно-сміслових конструктів особистості.

У юності, а саме в пізній юності, молода людина здійснює власні, автономні від впливу значущих інших, життєві вибори, визначає напрями саморозвитку духовного потенціалу та реалізує їх. Усе це визначає високу соціальну значущість вивчення психологічних особливостей розгортання духовного потенціалу особистості пізньої юності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу розгортання духовного потенціалу особистості становлять її духовні цінності. Як зазначив С.А. Мукомел, у ранньому юнацькому віці труднощі розвитку духовних цінностей сучасних юнаків визначаються когнітивним дисонансом між уже наявними й новими цінностями, а також переоцінкою власних цінностей, відокремленістю формування різних ціннісних орієнтацій, відсутністю «ціннісного стрижня» особистості тощо [4].

Глибокі трансформації системи духовних цінностей особистості тривають і в пізньому юнацькому віці. У роботах Н.І. Жигайло виявлено, що прагнення більшості юнаків поєднати матеріальні, духовні й інтелектуальні цінності без визначення пріоритетних спричинює формування системи ціннісних орієнтацій за типом «хаос цінностей» [2].

К.С. Занг відзначив, що для сучасних студентів серед загальнолюдських цінностей високу значущість мають різні конструкти: як орієнтовані на себе, так і власне духовні. Домінування цінностей персоналізації не сприяє підвищенню психологічного благополуччя юнаків. Натомість розвиток власне духовних цінностей відкриває можливість особистості знайти смисл і мету свого життя й, отже, сприяє підвищенню рівня її психологічного благополуччя [10].

Розвиток і глибокі трансформації ціннісно-сміслових конструктів свідомості особистості юнацького віку спричинюють значну перебудову її уявлень про власне «Я» в духовних вимірах життя, а також його прояви у власній соціальній активності. С.О. Ставицькою підкреслено, що у феноменологічному аспекті розгортання духовної самосвідомості юнаків існує рух «від самопізнання до саморозуміння, від егоцентризму до децентрації...» [9, с. 101]. Водночас розвиток духовної самосвідомості юнаків інтегрує різні аспекти їхньої самосвідомості й забезпечує досягнення ними рівня «екзистенційно-відповідального суб'єкта» свого життя. На розвиток ду-

ховної самосвідомості юнаків впливає конструювання ними нових ідеальних смислів і їх подальше включення в систему вже наявних смислових конструктів. Гальмування смисложиттєвого пошуку сучасних юнаків спричинює й недостатні показники розвитку їхньої духовної самосвідомості [9].

Концептуальне дослідження Е.О. Помиткіна присвячене вивченню інтегрального феномена духовного зростання особистості – її духовного потенціалу. Це складне психічне утворення вчений розглядає як «ступінь духовного розвитку особистості, що зумовлює естетичну, гуманістичну та пізнавальну спрямованість, знаходить прояв у її поведінково-діяльнісній активності» [5, с. 121]. Розгортання духовного потенціалу сучасних юнаків, згідно з ученим, активізує їхню особистісну спрямованість на служіння вищим екзистенціалам Краси, Добра, Істини. У спонтанних умовах розвитку духовного потенціалу юнаків відбувається нерівномірно: найвищих показників досягає активізація потреби юнаків у реалізації свого духовного потенціалу. Більш низькими є результати дослідження духовних когніцій і цілеутворювальних духовних конструктів, найнижчими – результативні й емоційно-почуттєві складники духовного потенціалу юнаків [6].

Отже, значні трансформації й суперечливість духовних цінностей юнаків, недостатність розвитку їхніх смисложиттєвих конструктів проєктуються на рівні усвідомлення особистістю власного «Я» у вимірах духовності й значних утрудненнях реалізації потреби у своєму духовному самоздійсненні в актуальній і перспективній соціальній активності.

При цьому саме розвиток духовного потенціалу в юнацькому віці інтегрує її саморозвиток у різних вимірах життєвого світу та визначає досягнення нею рівня суб'єкта свого життя (М.Й. Боришевський [7], Д.С. Корольов [3], Е.О. Помиткін [5] та ін.). У процесах розгортання цього психологічного утворення особистість має здійснити самоідентифікацію власного життєвого шляху з буттям Людства в його історіогенезі й визначити всезагальні цінності, сутність власного «Я», стратегічні напрями своєї актуальної й перспективної життєвої активності на всіх рівнях свого життєвого світу, незалежно від конкретної ситуації чи специфіки окремих ставлень і взаємин.

Здійснений аналіз літературних джерел дає можливість констатувати, що вивченню духовного потенціалу юнаків у роботах сучасних психологів надається висока значущість. Становлення цього психологічного утворення значною мірою зумовлює

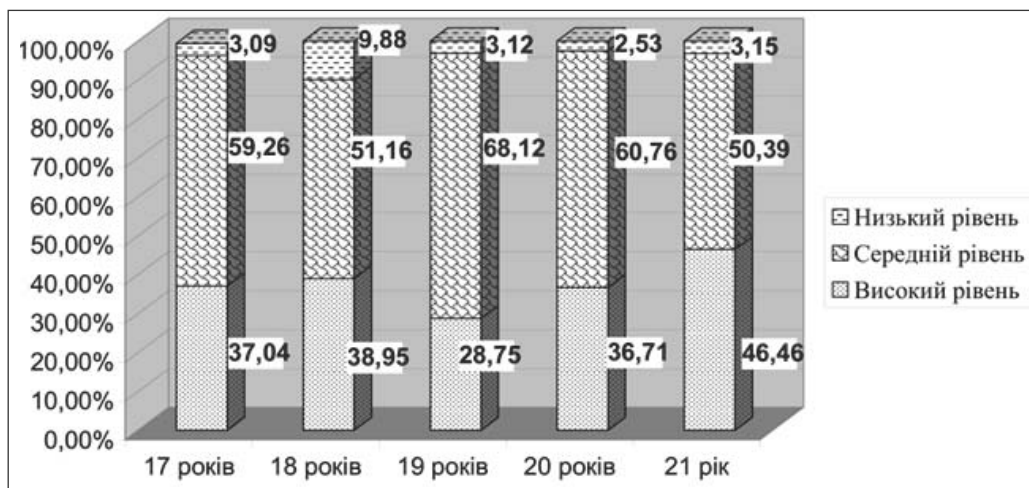

Рис. 1. Кількісні показники становлення духовного потенціалу особистості в пізній юності

психологічні особливості розвитку смислових, ціннісних конструктів, особистісного зростання юнаків загалом.

Тому **метою статті** є не лише теоретичне, а й експериментальне дослідження особливостей розвитку духовного потенціалу особистості пізньої юності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У пізній юності, з настанням соціальної зрілості, молода людина набуває широких можливостей для управління процесами розгортання свого життєвого шляху. Вона прагне здійснювати цілеспрямовані й суб'єктні процеси управління розгортанням власного духовного потенціалу. Серед різних психодіагностичних методик, розроблених для вивчення духовності особистості юнацького віку, найбільші можливості для вивчення зазначених особливостей становлення духовного потенціалу особистості пізньої юності забезпечує опитувальник «Духовний потенціал особистості» Е.О. Помиткіна.

Згідно з науковими положеннями вченого, духовний розвиток особистості відбувається не як «річ-у-собі» засобами вправлення в духовних практиках, а як конструювання юнаками власних духовно-моральних принципів, що визначають специфіку їхніх ставлень і міжособистісної взаємодії з усіма людьми, незалежно від контексту конкретної життєвої ситуації. Усі питання цієї методики («... усвідомлюю...», «... прагну...», «... очікую...», «... намагаюсь...» тощо) спрямовані на виявлення саме власних ставлень індивідуума до свого буття. Дослідження проведено на базі Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. У ньому взяли участь 179 юнаків віком 17–21 рік, студентів різних спеці-

альностей. Результати кількісного аналізу одержаних емпіричних даних представлені на рис. 1.

Як видно з рис. 1, на межі ранньої та пізньої юності кількісні показники духовного потенціалу особистості в понад половини досліджуваних є помірними (59,26%). Третину респондентів (37,04%) зараховано до високого рівня. У цьому віці розвиток соціального світогляду, самовизначення особистості, пролонгація життєвої перспективи, осмислення нових соціальних можливостей і відповідальності за своє «доросле» життя сприяють розгортанню прагнення юнаків не лише для випробовування нових соціальних можливостей, а й до особистісного, духовного саморозвитку для подальшої взаємодії «на рівних» зі значущими іншими. При цьому невизначеність засобів досягнення визначених когніцій духовного саморозвитку виявляється в таких коментарях юнаків, як «не знаю», «просто багато думаю про це», «можливо, час робити щось конкретне ще не настав», «роблю все можливе», «намагаюсь утримуватись від зайвих конфліктів», «намагаюсь не гніватись на людей», «намагаюсь бути доброзичливим навіть тоді, коли не хочеться». Отже, досліджувані вже здійснюють окремі спроби духовного самовдосконалення. Зміст цих спроб найчастіше концентрується на перетвореннях власного «Я» та ще рідко поширюється на життя інших людей.

У цій віковій групі виявлено й протилежну тенденцію. Деякі студенти називали конкретні способи духовного саморозвитку: «займаюсь східними духовними практиками, медитаціями», «займаюсь йогою», «читаю філософську літературу», «пізнаю кожну людину як окремий світ; намагаюсь

зрозуміти її», «беру участь у тренінгах особистісного й духовного зростання; роблю вправи з саморозвитку цінностей і моральних якостей». При цьому вони поєднували ці засоби з надміру абстрактними й нечіткими, часто стереотипними когніціями, які мало відображають автономно вироблені смисложиттєві й ціннісні орієнтації юнаків.

Низькому рівню розвитку духовного потенціалу особистості відповідають результати лише окремих студентів віком 17 років (3,09%). Однак недостатня інтегрованість становлення когніцій екзистенцій, цінностей і цілей духовного зростання юнаків з когніціями способів їх реалізації та переорієнтація на все більш активне вибудовування інтимно-особистісної та професійної ліній свого життєвого проекту спричинюють збільшення низьких показників духовного потенціалу респондентів у віці 17–18 років до 9,88% за рахунок зменшення показників середнього рівня з 59,26% до 51,16%. Кількість студентів з високим рівнем майже не змінюється і становить 38,95% у віковій групі 18 років.

Отже, можна констатувати, що вони не ігнорують духовні аспекти свого життя, але використовують наявні духовні надбання як засіб подальшого проектування інших ліній життєвого простору.

Особистість вибудовує духовні когніції свого життя завжди усвідомлено й осмислено. При цьому людина найчастіше цілеспрямовано замислюється над питаннями свого духовного саморозвитку й самореалізації в періоди переорієнтації життєвої активності у вимірі особистісного світу, для реконструювання наявних екзистенцій та аксіологічних когніцій. Реконструювання смисложиттєвих орієнтацій особистості у віці 18–19 років впливає на перебудову когніцій усіх ліній життєвого проекту, в тому числі й духовної.

У цьому віковому періоді нами виявлено зменшення кількості респондентів як із високими (з 9,88% до 3,12%), так і з низькими (з 38,95% до 28,75%) показниками духовного потенціалу. Юнаки переосмислюють власні духовні когніції та стильові особливості поведінки, визначають те значення й сенс, які мають духовні аспекти їхнього буття саме для них. У висловлюваннях деякі студенти виявляють прагнення поєднати діяльність з власного духовного саморозвитку й позитивної самотрансценденції в життя інших. Вірогідно, це сприятиме становленню їхніх емпатійних та альтруїстичних міжособистісних взаємин. Тому зменшення високих показників духовного потенціалу юнаків є виявом прогресивних тенденцій зростання їхньої самокритичнос-

ті, індивідуалізації когніцій і розширення життєвого поля духовного зростання.

Опитувані також зазначали, що стали більше «думати про життя й майбутнє», «піклуватись про інших людей», «намагатись «зупинитись» і «подумати» про одвічне», «усвідомлювати цінність того, що всі люди різні», «поважати життєві позиції та погляди всіх інших людей». Замислюючись над когніціями свого духовного «Я» й ретранслюючи процеси духовного пізнання у вимірі буття інших людей, досліджувані усвідомлювали себе унікальною частиною безмежного та різноманітного світу. Набуття такого екзистенційно-духовного досвіду сприяло розширенню їхніх можливостей до прийняття й розуміння неповторної індивідуальності всіх людей, поваги до їхніх інтересів і прагнень. Формування саме таких ставлень до світу є необхідною умовою досягнення екзистенційного способу буття людиною за положеннями екзистенційної психології.

Це ключове зрушення особистості юнацького віку з духовного саморозвитку «Я» як центру свого буття на духовне пізнання й сприяння розвитку людства загалом і власного «Я» як його частини, на нашу думку, значною мірою впливає на подальше зростання показників досліджуваного утворення. Кількість юнаків з високими показниками збільшується з 28,75% у 19 років до 36,71% у віці 20 років і до 46,46% у 21 рік. Відповідно, помірні показники зменшуються з 68,12% до 60,76% і 50,39% у 20 і 21 рік, відповідно. Кількість студентів з низькими показниками змінюється мало і становить 3,12% у 19 років і 3,15% у 21 рік.

Зростання кількісних показників розгортання духовного потенціалу особистості в пізній юності узгоджується з їхньою якісною динамікою. Отже, упродовж пізньої юності досліджувані створюють індивідуальні когніції духовного саморозвитку, які сприяють інтеграції їхніх смисложиттєвих орієнтацій і способів міжособистісної взаємодії, збільшенню прагнення й готовності до прийняття, поваги й сприяння благополуччю інших людей своєю життєдіяльністю.

Проаналізувавши та поєднавши зміст використаної психодіагностичної методики, одержані кількісні та якісні результати емпіричного дослідження, схарактеризуємо особливості високих, середніх і низьких показників досліджуваного психічного утворення.

Високі показники духовного потенціалу нами виявлено в тих студентів, які прагнуть до духовного саморозвитку, в собі та в інших людях високо цінують позитивні моральні, гуманні особистісні якості, ча-

сто замислюються й глибоко переживають процеси становлення власних екзистенцій, цінностей, духовних когніцій, надають пріоритет духовним аспектам свого життя над матеріальними, прагнуть до пізнання, розуміння й допомоги всім людям. Ці досліджувані упродовж пізньої юності набувають здатності до «філософського осмислення буття» (за С.Л. Рубінштейном [8]), яке здійснюється засобами рефлексивного виходу за межі буденності й надситуативної організації своєї життєдіяльності, досягають глибинного розуміння світу загалом, переживання гармонії з ним, яке не втрачають у різних буденних і конфліктних життєвих ситуаціях.

Середні показники досліджуваного психічного утворення виявлено в студентів, які прагнуть до духовного зростання, однак не завжди реалізують ці прагнення у своїй життєдіяльності, в інших людях та особливо в собі цінують як моральні, духовні особистісні якості, так й інші, зокрема ділові, які оцінюються ними як такі, що сприяють життєвому успіху. Центром саморозвитку духовного потенціалу найчастіше є власне «Я». Юнаки безкорисливо дбають про життєве благополуччя значущих інших і рідко прагнуть допомогти незнайомим людям. Упродовж пізньої юності ці студенти набувають досвіду переживання вищих екзистенцій буття в окремих життєвих ситуаціях, але мало аналізують цей досвід, рідко прагнуть цілеспрямовано створювати такі ситуації, розвивати вміння рефлексивного осмислення свого буття. Досліджувані найчастіше вважають найбільш правильною власну життєву позицію, про благо інших людей дбають, виходячи переважно зі своїх міркувань про їхнє благополуччя.

Низькі показники духовного потенціалу студентів є виявом надання ними пріоритету матеріальним аспектам життя над духовними. Студенти рідко здійснюють цілеспрямовану діяльність з духовного саморозвитку. Вони можуть вибудовувати чіткі й реалістичні когніції в більш вузьких життєвих лініях, основані переважно на соціально стереотипних ціннісних і смислових конструктах. Студенти мало замислюються над особливостями розвитку власних життєвих цінностей і моральних якостей характеру. Ці психічні утворення рідко є критеріями вибору ними партнерів у міжособистісній взаємодії. У соціальних стосунках з іншими, особливо незнайомими людьми, їхня поведінка рідко набуває ознак емпатійності й альтруїстичності. Досліджувані не прагнуть до розуміння та прийняття життєвої позиції іншої людини, тому вони рідко набувають здатності до вибудовуван-

ня продуктивних, партнерських романтичних взаємин. Низькі показники духовного потенціалу спричиняють і значні обмеження здатності особистості до виходу за межі безпосередньої ситуації свого розвитку. Тому ці студенти створюють чіткі й деталізовані когніції своїх життєвих цілей і планів, які відповідають переважно матеріальним і статусним екзистенціям.

Висновки з проведеного дослідження. Розгортання духовного потенціалу особистості тісно пов'язане зі становленням її ціннісних, смисложиттєвих орієнтацій та інших особистісних утворень. Психологічні особливості розвитку духовного потенціалу значною мірою впливають і на конструювання індивідуумом стильових особливостей міжособистісної взаємодії в соціальному світі. У юнацькому віці особистість прагне здійснювати цілеспрямоване управління процесами саморозгортання духовного потенціалу. У пізній юності особистість активно випробовує різні способи власного духовного зростання, здійснює процеси самопізнання й самоаналізу, віднаходить екзистенціали свого буття, які реалізує у визначенні пріоритетних напрямів подальшого духовного зростання, альтруїстичної міжособистісної взаємодії.

Подальшими перспективами дослідження проблеми розвитку духовного потенціалу особистості пізньої юності є вивчення взаємозв'язків цього психологічного утворення з іншими феноменами, його становлення на інших вікових етапах – підлітковості, дорослості, розроблення психологічних засобів активізації духовного потенціалу юнаків тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грінцова О.М. Психологія проектування особистістю життєвого шляху: юнацький вік. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2018. 461 с.
2. Жигайло Н.І. Психологічне моделювання процесу духовного становлення особистості в юнацькому віці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 156–170.
3. Королев Д.С. Психологические условия и факторы развития духовных потребностей в юношеском возрасте : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.13. Тамбов, 2008. 190 с.
4. Мукомел С.А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2005. 352 с.
5. Помиткін Е.О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
6. Помиткін Е.О. Психологічні механізми духовного розвитку професіонала: сутність та діагностика. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український щорічник* / за ред. Т. Левовицького,

І. Вільш, І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало. Київ, 2008. Вип. X. С. 281–287.

7. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості : монографія / М.Й. Боришевський та ін. ; за заг. ред. М.Й. Боришевського. Київ : Педагогічна думка, 2011. 200 с.

8. Рубинштейн С.Л. Человек и мир. Москва : Педагогика, 1989. 328 с.

9. Ставицька С.О. Духовна самосвідомість особистості: становлення і розвиток в юнацькому віці : монографія. Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. 727 с.

10. Personal spiritual values and quality of life: evidence from Chinese college students / K.C. Zhang et al. *Journal of Religion and Health*. 2014. Vol. 53. Issue 4. P. 986–1002.

УДК 159.922.7/8

DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-18

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПІДЛІТКАМИ СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ У ЗВ'ЯЗКУ З ЇХНЬОЮ ЗДАТНІСТЮ ДО САМОРЕГУЛЯЦІЇ

Дідковська Л.І., к. психол. н.,
доцент кафедри психології

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті висвітлено результати дослідження особливостей вирішення підлітками складних життєвих ситуацій у зв'язку з їхньою здатністю до саморегуляції. Досліджено відмінності в способах вирішення складних життєвих ситуацій у підлітків з різною здатністю до саморегуляції. Установлено зв'язки між окремим регуляторними процесами та якостями підлітків і способами, якими вони вирішують складні життєві ситуації.

Ключові слова: складні життєві ситуації, способи вирішення складних життєвих ситуацій, саморегуляція, підлітки.

ДИДКОВСКАЯ Л.И. ОСОБЕННОСТИ РЕШЕНИЯ ПОДРОСТКАМИ СЛОЖНЫХ ЖИЗНЕННЫХ СИТУАЦИЙ В СВЯЗИ С ИХ СПОСОБНОСТЬЮ К САМОРЕГУЛЯЦИИ

В статье представлены результаты исследования особенностей решения подростками сложных жизненных ситуаций в связи с их способностью к саморегуляции. Показаны различия в способах решения сложных жизненных ситуаций у подростков с разной способностью к саморегуляции. Установлены связи между отдельными регуляторными процессами и качествами подростков и способами, которыми они решают сложные жизненные ситуации.

Ключевые слова: сложные жизненные ситуации, способы решения сложных жизненных ситуаций, саморегуляция, подростки.

DIDKOVSKA L.I. CHARACTERISTICS OF SOLVING COMPLEX LIFE SITUATIONS BY THE ADOLESCENTS IN CONNECTION WITH THEIR ABILITY FOR SELF-REGULATION

This article highlights the results of a study into the characteristics of adolescents solving difficult life situations in connection with their ability to self-regulation. It has been investigated that adolescents with higher self-regulation ability tend to apply additional efforts to solve difficult life situations and to achieve the desired goal in spite of obstacles. Adolescents with a lower self-regulation ability often resort to avoiding complex life situations and switching to other activities. Links are established between the general level of self-regulation of adolescents, their separate regulatory processes and qualities, and the ways in which they solve complex life situations. Thus, additional efforts are made to solve difficult life situations by adolescents with a higher overall level of self-regulation. They also show better planning ability, planning and programming of different activities, and evaluation of their effectiveness. Adolescents whose ability to plan their activity is better formed are less likely to blame themselves for their issues and problems. They also seldom direct the aggression which arises due to the experience of a difficult situation toward themselves. Adolescents with higher levels of regulatory autonomy rarely avoid solving their problems and display less aggressive words and actions when interacting with other people or objects in their environment. Less aggression in relationships with others and when solving difficult life situations tends to be shown by adolescents with a higher level of regulatory flexibility. When external and internal conditions of activity change, they can easily adjust their plans and the self-regulation system in general. Also, the high ability of adolescents to adequately reflect the external and internal conditions of their activities helps to reduce their tendency to adapt to difficult life situations through narcotics or switching to perform more simple activities for them, where they guaranteed success. Adolescents take these conditions into account (ie, the formed ability to model activities) when planning their actions.

Key words: complex life situations, ways of solving difficult life situations, self-regulation, adolescents.